

tunteita, käyttäytyy kuin väkivaltaista naista ei olisi olemassakaan.

Arto Jokinen

n & n

VALHEEN KAUTTA POLITIikkaAN

Jukka Paastela, *Valhe ja politiikka*.
Gaudeamus, Helsinki 1995. 287 s.

Poliittisen puheen ja totuuden välinen suhde vaikuttaa luonnostaan vaikeasti määriteltävältä. Hyväksyttävänä tai ainakin ymmärrettävänä pidetään esimerkiksi sitä, että vaalilupaukset toteutuvat harvoin ainaakaan siinä muodossa kuin ne on annettu, tai että valtiovarainministerit ”valheellisesti” kieltävät tulevat devalvaatiot suojellakseen maidensa valuuttoja. Vaikka poliitikoilta jopa odotetaan tietynlaista joustavuutta totuuden suhteen, ollaan politiikka ja erityisesti poliitikot kuitenkin valmiita tuomitsemaan valheellisiksi, vastuuttomiksi ja moraalittomiksi, kuten viimeaikainen julkisuus sekä monet mielipidetiedustelut näyttäisivät osoittavan. Ääritapauksissa politiikkaa voidaan pitää salaisen suunnitelman täytäntöönpanona, jonka julkiset ilmenemismuodot ovat pelkkää harhaanjohtamista ja teatteria. Tämäkin näkökulma on sikäli ymmärrettävä, että ”valheelliset” poliittisen elämän muodot voivat joissakin tapauksissa rappeuttaa poliittisen järjestelmän ja tehdä ihmisten elämän sietämättömäksi.

Valheen ja valehtelemisen problematiikka sisältää siis paljon sellaisia elementtejä, jotka yleisesti tunnustetaan myös politiikan alueelle kuuluviksi, ja tämä on lähtökohtana Jukka Paastelan kirjalle *Valhe ja politiikka*. Valheen käsite sisältyy totuuteen ja epätotuuteen näiden termien tietoteoreettisessa merkityksessä, mutta poliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna kiinnostavampia ovat valheeseen liittyvät moraaliset arvostelmat sanojen ja tekojen hyveellisyydestä tai paheellisuudesta. Totuus ja hyve, yhtä hyvin kuin valhe ja pahe, kuuluvat keskeisesti myös poliittisen argumentaation sisäiseen käsitteistöön. Paastelan mukaan politiikka on ilmiö, johon valhe kuuluu ”välttämättömänä osana”

(s. 14); politiikan moraalifilosofiassa ”ei voida lähteä siitä, että vain hyveellinen on hyväksyttävää” (s. 22).

Valheen tutkiminen näyttäisi siis tarjoavan tien politiikan ymmärtämiseen. Jos politiikan alueella esitetyt puheet, lupaukset ja suunnitelmat käsitetään epävarmaan tulevaisuuteen suuntautuviksi vaikuttamisyrittäyksiksi, osoittautuu valheen määrittäminen kuitenkin hankalaksi. Voiko tulevaisuudessa mahdollisesti vallitsevia asiain-tiloja koskevia väitteitä yleensäkin tulkita valheeksi sanan painavimmassa merkityksessä? Lisäksi on otettava huomioon, että vallitsevat institutionaaliset ja poliittiset kulttuurin erityispiirteet — jotka itsessään ovat poliittisen toiminnan tuloksia — määrittelevät sen, mikä missäkin tilanteessa voidaan lukea paheelliseksi tai valheelliseksi.

”Politiikka yhtäältä luo moraalialia ja toisaalta toimii moraalin puitteissa”, Paastela kirjoittaa (s. 26), ja lukee tutkimuksensa aihepiiriin hyvin laajasti kaiken sen, mitä voidaan pitää valheellisena jossakin määrättyssä moraalikontekstissa. Tämä rajaus mahdollistaa myös sellaiset ”holistiset” arviot, joiden mukaan kokonaiset poliittiset järjestelmät voivat perustua valheellisuuteen. Moraalifilosofisten avauslukupien jälkeen Paastela siirtyy valheen eri laatuun ja luokkien laajaan tarkasteluun kaksitoistakohtaisen luokittelun kautta, joka ei liene tarkoitettu analyttisesti tarkaksi siinä mielessä, että luokat olisivat toisensa ehdottomasti poissulkevat ja yhdessä koko poliittisen valheen kentän täydellisesti kattavat. Luokituksen tarkoitus on pikemminkin tuoda esille erilaisia perusteltuja näkökulmia ”valheellisen” poliittisen käyttäytymisen luonteeseen.

Paastela aloittaa valheiden tarkastelun ”tahallisuudesta, ilmeisestä valheesta”, jollaisen avulla esimerkiksi yksittäiset poliitikot pyrkivät selviytymään noloista tilanteista. Tämän jälkeen Paastela käsittelee sensaatioita, skandaaleja, korruptiota, valheellisia lupauksia, kielen avulla harhaanjohtamista ja tietoista tekopyhyttä. Kaikkien näiden valheellisten tai paheellisten käyttäytymismuotojen jonkinasteinen olemassaolo on luultavasti pakko tunnustaa kaikissa niissä yhteiskunnissa, jotka voivat oikeutetusti pitää itseään avoimina. Kirjan loppua kohti mentäessä Paastela etenee tarkastelemaan organisoitua valhetta, itsepetosta ja elämisvalhetta — näissä luvuissa kuvatus valheen ylläpitäminen vaatii yleensä laajaa yhteiskunnallisten tai valtiollisten instituutioiden myötävaikutusta. ”Kaikenlaisten autokraattisten järjestelmien vallanpitäjien ajattelun perustana on käsitys, että on olemassa konsistentti maailma, joka on samalla hyvä maailma”, Paastela kirjoittaa (s. 156). Hyvä ja johdonmukainen maailma vaatii arvoisensa kansalaiset; tässä

vaiheessa rauhanrikkokojat ja toisinajattelijat ovat vaikeuksissa.

Valta turmelee?

Viimekevään Oklahoman pommi-iskun jälkeisessä artikkelissaan *New Yorker*-lehden Michael Kelly väitti, että amerikkalaisten militia-järjestöjen jäsenten maailma on tyypillisesti järkkynyt sellaisten kokemusten takia, jotka useimmilla kuuluvat normaaliin aikuistumiseen ja ovat osa väistämätöntä illuusoiden katoamista. ”Sen huomaaminen, että ihmisten joukossa on huijareita, että rakkaus on häilyväistä, että hallitukset valehtelevat ja valta turmelee, on heille järjestyttävä tapahtuma. He ylireagoivat rajusti. He ovat päättäneet asettaa järjestyksen uudelleen, mutta he ovat myös päättäneet, ettei heitä enää koskaan huijata”, Kelly kirjoitti. Filosofisemmin ilmaistuna Kelly kehottaa lukijoihin hyväksymään aikuisuuteen liittyvän epävarmuuden ja negatiivisten mahdollisuuksien olemassaolon. Inhimilliseen elämään toisin sanoen kuuluu sellaisia rasitteita, joiden olemassaolo on etenkin politiikassa parempi myöntää kuin kieltää.

Tässä vaiheessa huolestunut moralisti voi kuitenkin esittää vastaväitteen. Jos kerran tunnustetaan, että valehtelu kuuluu olennaisena osana politiikkaan, kuten kaikkeen muuhunkin inhimilliseen kanssakäymiseen, niin eikö se johda kaiken valheen hiljaiseen legitimointiin? Jukka Paastelan vastaus tähän ristiriitaan on seuraava: ”Politiikassa sen paremmin kuin muusakaan elämässä ei ole absoluuttista moraalialia. Absoluuttisen moraalin kieltäminen ei kuitenkaan saisi merkitä, että hyväksytään moraalinen nihilismi, joka kieltää moraalisen hyvän (*Sittlichkeit*) yleensä, tai moraalinen relativismi, jonka mukaan kahdesta vastakkaisesta, yhteensovittamattomasta moraalikäsitteestä, ei voida lausua rationaalista arvostelmaa, vaan ne on hyväksyttävä sellaisena kuin ne ovat” (s. 20). Lankeamatta absolutismiin Paastela haluaa siis saavuttaa sellaisen tarkastelupisteen, josta ”hyve(ellisyys) ja pahe(ellisuus) tunnustetaan mielekkäiksi käsitteiksi” (s. 45).

Tällaisen pisteen löytäminen ei ymmärrettävästi ole helppoin mahdollinen tehtävä. Paastela kutsuu omaa ratkaisuaan objektiiviseksi. Jotkut pysyvät moraaliarvot toimivat siinä ”viimekätisenä perustana moraalisen oikeellisuuden suhteen” (s. 45), vaikka yksittäiset moraalijärjestelmät olisivatkin erityispiirteiltään toisistaan poikkeavia. Pysyvien moraaliarvojen luonteesta Paastela ei kirjoita kovin paljon, mutta sen verran kuin on tarpeellista kirjan historiallisen ja empiirisen aineiston hallitsemiseksi. Toisin sanoen: jotta voisimme olla järkeviä ihmisiä ja rehellisiä itseämme kohtaan, on meidän hyväksyttävä esimerkiksi se, että

usein on *joillakin perusteilla* hyveellisempää, oikeutetumpaa tai ainakin järkevämpää kertoa valhe kuin asettautua alttiiksi totuuden kielteisille ja tuhoisille vaikutuksille. Valheen kertominen ei kuitenkaan voi olla *sääntö*, sillä jos informaatio olisi säännönmukaisesti ja odotetusti totuudenvastaista, ei valheen käsitteellä voisi olla sitä sisältöä, jonka sille normaalisti annamme. Jäljelle jää kysymys siitä, mitkä ovat ne (poikkeus)tapaukset, joissa valheen kertomista voidaan pitää perusteltuna, oikeutettuna tai jopa hyveellisenä.

“Jos politiikassa turvaututaan valheeseen, se voi olla hyveellistä vain, jos sillä edistetään oikeudenmukaisuutta, ts. toteutetaan hyvettä suhteessa muihin eikä pelkästään suhteessa omaan itseän”, vastaa Paastela Aristoteles-sitaattien tukemana (s. 193). Tässä mielessä kirja ei varsinaisesti tarjoa mitään uutta; tekojen hyveellisyyttä

tai paheellisuutta on tarkasteltava yhteisöjen tai instituutioiden muodostamisessa viitekehyksissä, joihin yleensä liittyy jonkinlaisia lojaalisuuden siteitä. Tämä ajatus johtaa kuitenkin helposti kysymykseen siitä, mikä todella on se instituutio tai yhteisö, jossa toteutuva tai toteutumatta jäävä oikeudenmukaisuus viime kädessä tekee teoista hyveellisiä tai paheellisia. Universumi, EU, Suomi, seurakunta, perhe, vaiko mahdollisesti kaikki edellämainituista? Viimeaikaisessa politiikan teoriassa keskeiset monikulttuurisuuden ja kommunitarismin teemat lienevät ainakin osaltaan reaktioita tähän nykyajassa korostuneesti esilläolevaan ongelmaan, johon vastaaminen on erilaisten integraatio- ja disintegraatioprosessien takia käynyt viime vuosina yhä monimutkaisemmaksi.

Valheessa ja politiikassa käsitelty historiallinen aineisto on hyvin laaja sisältäen

tapauksia Troijan hevosesta Juhantaloon. Tämä on ehkä kirjan kiistattomin ansio: lähes jokainen nopeasti mieleen tuleva valheen ja politiikan historiallinen kombinaatio on esitelty, useat niistä vieläpä varsin perusteellisesti. Vahvoja kandidaatteja seuraavaan painokseen ovat ainakin Mona Sahlin ja Giulio Andreotti. Esimerkkien ja tarinoiden paljous on kuitenkin hallittua; moraalifilosofisia tarkoituseriä palveleva jäsenyys estää kirjan muuttumisen sinänsä hauskaksi juttukokoelmaksi. Useat Paastelan kertomukset ja historialliset detaljit ovat toki sinälläänkin nautittavaa luettavaa. Kirjan käyttöarvoa esimerkiksi lähde-teoksena nostaa huomattavasti “vanhanaikainen” yksityiskohtainen sisällysluettelo, helppokäyttöinen viiteosa sekä paikkansa pitävä henkilöhakemisto.

Petri Koikkalainen